

ਸਾਡੀ ਧਰਤੀ ਸਾਡੇ ਰੁੱਖ

Sardar Harvinder Singh Khalsa*

ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਰੁੱਖਾਂ ਦਾ ਅਟੁੱਟ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ। ਧਰਤੀ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹਰਿਆਵਲ ਅਤੇ ਰੁੱਖਾਂ ਦੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਹੋਈ। ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਧਰਤੀ, ਰੁੱਖਾਂ, ਹਵਾ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੇ ਪਵਣ ਗੁਰੂ, ਪਾਣੀ ਪਿਤਾ, ਮਾਤਾ ਧਰਤਿ ਦੱਸ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਰੁੱਖ ਕੁਦਰਤੀ ਸੰਤੁਲਨ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪੰਜਾਂ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ, (ਕਦੇ ਸਤ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ) ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਹਰੀ ਭਰੀ, ਜੰਗਲਾਂ, ਬੋਲਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦੀ ਹਰਿਆਵਲ ਤੇ ਮਹਿਕਾਂ ਭਰੀ ਪੌਣ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਤਪੱਸਵੀ ਇਥੇ ਤਪੱਸਿਆ ਸਾਧਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਵੱਸਣ ਵਾਲੇ ਉਹੀ ਲੋਕ ਮਾਲੇ ਮਾਲ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਵੱਧ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਪਸ਼ੂ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਸਾਧਨ ਸਨ। ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਪਸ਼ੂ ਉਥੇ ਹੀ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਸਨ ਜਿਥੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਲਈ ਚਰਾਂਦਾ ਹੋਣ। ਰਾਜਿਸਥਾਨ ਅਤੇ ਰਾਜਿਸਥਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗਦੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਅਜੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਚਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਵੱਗ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜੰਗਲਾਂ ਬੋਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰਾਇਆਂ ਦੀਆਂ ਗਊਆਂ, ਮੱਝਾਂ ਚਰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨਾਂ ਦੀਆਂ ਵੰਝਲੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲੀਆਂ ਮਿੱਠੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਰੁੱਖਾਂ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਪੰਛੀਆਂ, ਰਾਹ ਜਾਂਦੇ ਰਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਗਧ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ। ਜੰਗਲਾਂ, ਬੋਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੁਦਰਤ ਵੱਲੋਂ ਉਪਜੇ ਰੁੱਖਾਂ ਦੀ ਵੀ ਆਪਣੀ ਅਨੋਖੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਮਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤ ਪਿਆਰੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਰਤੀ ਮਾਂ ਦੀ ਕੁੱਖ ਵਿੱਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਰੁੱਖ ਵੀ ਉਸ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਰੁੱਖ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੁੱਖਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਰ ਹਮਲਾਵਰ ਦੇ ਤੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਹੋ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਹੈ। ਆਮ ਲੋਕ ਇਹ ਪੜ੍ਹ ਸੁਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਉਪਰ ਤਾਂ ਪਿਛਲੇ ਸੈਕੜੇ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਹਮਲੇ ਹੁੰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ ਫਿਰ ਉਹ ਦਰੱਖਤ ਕਿਹੜੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਇੰਨੀ ਲੰਬੀ ਉਮਰ ਦੇ ਹੋਣਗੇ। ਹਾਂ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਰੁੱਖ ਹੀ ਹਨ ਜਿੰਨਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਸੈਕੜੇ ਸਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਸਵੱਛ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਉਹ ਦਰੱਖਤ ਨਹੀਂ ਜਿਹੜੇ ਇੱਕ ਹਵਾ ਦੇ ਝਖੇੜੇ ਨਾਲ ਉਖੜ ਕੇ ਪੁੱਠੇ ਮੂੰਹ ਡਿਗਦੇ ਹਨ। ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਜੰਡ ਜਿਸ ਦਿਨ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਦਾ ਹੁੰਦਾ, ਉਸ ਦਿਨ ਜਵਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਲੰਬੀ ਜਵਾਨੀ ਭੋਗਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੁਢੇਪਾ ਹੰਢਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਬਠਿੰਡਾ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਖੜਾ ਜੰਡ ਆਪਣੀ ਦਾਸਤਾਨ ਆਪ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਰੁੱਖ ਜਿਥੇ ਸਾਨੂੰ ਛਾਂ ਦਿੰਦੇ ਸੀ ਉਥੇ ਫਲ ਅਤੇ ਫੁੱਲ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਸੀ। ਵਣ ਦਾ ਦਰੱਖਤ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਸੰਘਣੀ ਛਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿੱਠੀਆਂ ਪੀਲਾਂ ਖਾਣ ਨੂੰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਅੱਜ ਵਣ ਦੇ ਦਰੱਖਤ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ ਜੋ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹਰੇ ਭਰੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਅੱਜ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਰੇਰੂ ਦਾ ਦਰੱਖਤ, ਜਿਸ ਦੀ ਲੱਕੜ ਖੂਹ ਵਿੱਚਲੇ ਚੱਕ ਨੂੰ ਬਨਾਉਣ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਂਦੀ ਜੋ ਕਿ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੋਈ ਕਦੇ ਗਲਦੀ ਜਾਂ ਪਾਟਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਅੱਜ ਲੱਕੜ 'ਤੇ ਪਾਣੀ ਪਿਆ ਨਹੀਂ ਤੇ ਬੱਸ ਗਲੀ ਨਹੀਂ। ਰਾਹੜੇ ਦਾ ਦਰੱਖਤ ਜਿਸ ਦੀ ਲੱਕੜ ਦੇ ਜਿਆਦਾਤਰ ਚਰਖੇ ਬਣਦੇ ਸਨ, ਚਰਖਾ ਟੁੱਟਦਾ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਪਰ ਲੱਕੜ ਖਰਾਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਹਾਂ ਦਾਦੀ ਜਾਂ ਪੜਦਾਦੀ, ਪੋਤੇ, ਪੜਪੋਤੇ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਲੋਹੜੀ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਣੇ ਚਰਖੇ ਨੂੰ ਲੋਹੜੀ ਵਿੱਚ ਬਾਲ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੀ। ਰਾਹੜੇ ਦੀ ਲੱਕੜ ਬਹੁਤ ਕੀਮਤੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦੇਸੀ ਨਿੰਮ ਜਿਸਦਾ ਫਾਇਦਾ ਹੀ ਫਾਇਦਾ ਸੀ ਨੁਕਸਾਨ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

Member, Sikh Itihas Research Board, SGPC, Amritsar

ਨਿੰਮ ਦੀਆਂ ਨਿਮੋਲੀਆਂ ਨਿੰਮ ਦੇ ਪੱਤੇ ਵੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ , ਨਿੰਮ ਅਨੇਕਾਂ ਦਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੇ ਪਿੰਡਾਂ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਨਿੰਮ, ਪਿੱਪਲ, ਬੋਹੜ ਦੀਆਂ ਤ੍ਰਿਵੈਣੀਆਂ ਲਗਾਈਆਂ ਜਿੰਨਾਂ ਦੀ ਛਾਂ ਹੇਠਾਂ ਬੈਠ ਕੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਾਂਝੇ ਫੈਸਲੇ ਹੁੰਦੇ ਤੇ ਰੰਗੀਨ ਮਹਿਫਲਾਂ ਲਗਦੀਆਂ। ਇਹ ਤ੍ਰਿਵੈਣੀਆਂ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਸਵੱਛ ਰੱਖਣ ਲਈ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸੀ। ਪਿੱਪਲ ਦੇ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਤੱਕ ਜਿਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਆਮ ਕਿੱਕਰ ਨੂੰ ਬਾਬੂਲ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅਸਲ ਬਾਬੂਲ ਦੇ ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਖਿੜੇ ਪੀਲੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਦੋ ਦੋ ਮੀਲ ਤੱਕ ਖੁਸ਼ਬੂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚਦੀ ਹੈ। ਬਾਬੂਲ ਦੀ ਛਿਲ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਦਵਾਈਆਂ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਬਾਬੂਲ ਦਾ ਦਰਖੱਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉੱਥੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਦਰਖੱਤ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਦਰਖੱਤਾਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਭੁੱਲਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਸਾਡੇ ਕਾਫੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਦਰਖੱਤ ਵੀ ਹਨ ਜਿੰਨਾਂ ਦਰਖੱਤਾਂ ਹੇਠ ਗੁਰੂਆਂ , ਪੀਰਾਂ, ਫਕੀਰਾਂ, ਸੰਤਾਂ, ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਕੀਤਾ ਜਾਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਾਪਰੀਆਂ। ਉਹਨਾਂ ਦਰਖੱਤਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿੰਨਾਂ ਦਰਖੱਤਾਂ ਨੇ ਅੱਜ ਵੀ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬੁੱਕ ਵਿੱਚ ਸੰਭਾਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਸਵੱਦੀ ਦਾ ਉਹ ਦਰਖੱਤ ਜਿਥੇ 1766 ਈ: ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਬੱਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪੁੱਠੀ ਖੱਲ ਉਸ ਦਰਖੱਤ ਨਾਲ ਪੁੱਠਾ ਬੰਨ ਕੇ ਉਤਾਰੀ ਗਈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਜਨਮ ਅਸਥਾਨ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ 20 ਫਰਵਰੀ 1921 ਈ: ਨੂੰ ਭਾਈ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਉਸ ਜੰਡ ਨਾਲ ਪੁੱਠਾ ਬੰਨ ਕੇ ਸਾੜਿਆ ਗਿਆ। ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤੇ ਅਸੀਂ ਉਹ ਦਰਖੱਤ ਜਿੰਨਾਂ ਦਰਖੱਤਾਂ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਘੋੜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਪਿੱਠਾਂ 'ਤੇ ਬੈਠਿਆਂ ਹੋਇਆ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਦਰਖੱਤਾਂ ਦੀਆਂ ਟਾਹਣੀਆਂ ਫੜ ਕੇ ਰਾਤਾਂ ਗੁਜ਼ਾਰੀਆਂ।

ਅੱਜ ਨਹੀਂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਜੰਗਲ , ਬੇਲੇ, ਜੀਰਾਂਦਾ। ਜਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੁਫਾਦ ਵਾਸਤੇ ਅਸੀਂ ਆਪ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾਂ ਖਤਮ ਕਰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਦਰਖੱਤ ਲਾਉਣੇ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਗੱਲ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਦਰਖੱਤ ਲਾਓ ਜੇ ਸਾਡੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਦਰਖੱਤ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਸਫੈਦਾ, ਪਾਪੂਲਰ ਲਗਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਉਸ ਦਾ ਲਾਭ , ਹਾਣ ਨਾ ਦੇਖ ਕੇ ਸਾਰਾ ਪੰਜਾਬ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਦਿੱਤਾ ਜਦ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹਨ ਤਾਂ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਟਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਵੀ ਬਿਨਾਂ ਸੋਚੇ ਸਮਝੇ ਦਰਖੱਤ ਲਗਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ , ਪਰ ਸਾਡੇ ਦਰਖੱਤ ਜਿਥੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਸਾਫ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਫਲ, ਫੁੱਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਉਥੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਖੇੜੇ ਵੀ ਬਖਸ਼ਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਰੁੱਖ ਰੈਰੂ, ਰਾਹੁੜਾ, ਸੁਗਜਨਾਂ, ਫਲਾਹੀ, ਬਾਬੂਲ ਖੈਰ, ਪਿੱਪਲ, ਬੋਹੜ, ਨਿੰਮ, ਤੂੜ, ਲਾਗੂੜਾ, ਤੂਣ, ਜੰਡ, ਕਰੀਰ, ਬੋਰ, ਅੰਬ, ਸਹਿਤੂਤ, ਜਾਮਣ, ਬਰਕੈਣਾ, ਵਣ, ਟਾਹਲੀ, ਸਰੀਹ, ਡੇਕ, ਢੱਕ, ਇਮਲੀ, ਆਮਲਾ, ਅਰਜਨ, ਅਮਲਤਾਸ ਆਦਿ ਹਨ। ਅੱਜ ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਫੈਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਨੂੰ ਠੱਲ੍ਹ ਪਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਰਖੱਤਾਂ ਨੂੰ ਲਾਉਣਾ ਬੇਹੱਦ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਦਰਖੱਤਾਂ ਨੂੰ ਲਗਾ ਕੇ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਜੰਗਲ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ, ਉਸ ਨਾਲ ਜਿੱਥੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਸਾਫ ਹੋਵੇਗਾ ਉਥੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੀੜੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਵਿਰਾਸਤੀ ਰੁੱਖਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ। ਦਰਖੱਤ ਤਾਂ ਹਰ ਸਾਲ ਲੱਖਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰੋੜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ , ਪਰ ਜੇ ਇੰਨਾਂ ਦਰਖੱਤਾਂ ਨੂੰ ਲਗਾਉਣ ਦੇ ਨਾਲ -ਨਾਲ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਵੱਲ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਛੇਤੀ ਹੀ ਹਰਿਆਂ ਭਰਿਆ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਹਰ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਜੋ ਰੁੱਖ ਲਾਵੇ , ਉਨ੍ਹਾਂ ਰੁੱਖਾਂ ਦੀ ਆਪ ਸੰਭਾਲ ਕਰੇ ਤਾਂ ਹਰਿਆਵਲ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਮਿਲੇਗਾ ਅਤੇ ਹਰਿਆਵਲ ਲਹਿਰ ਦੇ ਉਸਾਰੂ ਨਤੀਜੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣਗੇ। ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਆਦੀਵਾਸੀ ਹੀ ਸਿਆਣੇ ਹਨ ਜੋ ਬੱਚੇ ਦੇ ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਪੰਦਰਾਂ ਦਰਖੱਤ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬੰਦੇ ਦੇ ਮਰ ਜਾਣ ਸਮੇਂ ਵੀ ਪੰਦਰਾਂ ਦਰਖੱਤ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਜੇ ਅਸੀਂ ਬੱਚੇ ਦੇ ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਜਨਮ ਦਿਨ 'ਤੇ ਪੰਜ ਪੰਜ ਦਰਖੱਤ ਲਗਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਭਾਰਤ ਹਰਿਆ ਭਰਿਆ ਦੇਸ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ।